

HOLLANDIAI MOZAIK

írta SZARKA GÉZA

— Mozaik? Helyes! — mondja Ciceroném, aki már húsz éve él Hollandiában.
— Mozaik, hiszen tizenegy tartományból ötvöződött össze, valamennyi külön népviselettel, szokásokkal, sőt dialektus-árnyalatokkal is.

— Viszont a mozaik a szétesés lehetőségét hordja magában...

— De nem a holland mozaik! Ezt a vér, verejték és a közös harc cementnél szilárdabb kötőanyaga tartja össze. Achilles pajzsa sem volt egységesebb ötvözet ennél!

Látszik, hogy barátom a klasszika-filológia professzora. No de ez cseppet sem zavar az ellenvetésben:

— Hallottam valamit bizonyos friz autonóm törekvésekről.

Ó, a derék frizek! Hát persze, hogy nem akarnak mindent odaadni a szent egységnek. Odaadták a remek fekete-fehér friz tehenet (szívesen), a holland gazdagság egyik alap-tényezőjét; vérsajtjeikkel megerősítették a holland szorgalmat, és nyakasságot a szász, frank és kelta vér államalkotó erényei mellé. Tacitus is elismerően említi szabadságszeretüket, harciasságukat, amellyel tönkrevették kétezzer évvel ezelőtt az ellenük küldött római légiót... Így keletkezett az idők folyamán a szállóige: „Szabadság és friz egy fogalom.” Szebben kifejezve: „Szabadság: friz a neved!”

Megtudom, hogy a nagy Vilma királynő is friz volt, és ezt sohasem felejtette el. Rembrandt felesége, Saskia, egy friz tanácsúr lánya volt. Hagyományszeretet és haladó szellem együtt, a holland lelkület fő sajátossága, — ez is friz vonás. A sok ajándék mellett hát persze, hogy ragaszkodnak újabban egyes csoportok legalább ősi nyelvükhöz. De ez a mozaik szilárdságát cseppet sem veszélyezteti.

Éppen Frieslandban jártunk ugyanis, ahol a nagy mérnök, Lely, a legtöbb termőföldet „rabolta” a tengertől már a XVII. században.

A FÖLD. „A világot Isten teremtette — Hollandia kivételével, mert ezt mi, hollandok teremtettük.” Ez a túlon-túl öntudatos mondás minden holland előtt ismeretes a „tengerrablás” vonatkozásában. A már említett Lely kezdte a tenger „lecsapolását” a partok mentén és ez több százezer hektár kitűnő termőfölddel („polder”) gyarapította az ország termő területét. A különleges munkaharc mellesleg a világ legkiválóbb gátépítő és lecsapolási szakembereivé emelte a holland mérnököket. Persze a tenger sem szentimentális. Minden valamirevaló holland még ma is megborzong, ha a dortrehti katasztrófára gondol, amikor is — 1421 Erzsébet-nap éjszakáján — a gátat áttörő tengerár városokat és a falvak tucatjait sodorta el, sokszáz embert temetve a hullámsírba.

Azóta a veszélyes helyeket néhol 50 m magas, több kilométer széles dűna- és kőgátak védik.

— Itt minden ésszerű — jegyzi meg klasszikus kalauzom. — Mindent potenciális képességének — entelecheijájának — legmegfelelőbbben fejlesztenek ki. Nocsak például mi a szél legfőbb célteljesítménye?

— Hogy cserélje a levegőt, és beporzásokat végezzen.

— És?

Kicsit gondolkodom, aztán rávágom:

— Hogy hajtsa a szélmalomot.

— Zseniális! Csakhogy most ugye az motoszkál benned: mi köze van a szélmalomnak a tengerhez és a földért folyó harchoz? Hát igen. A szélmalom nemcsak azért van, hogy gabonát őröljön, és Rembrandtnak, a szélmolnár fiának szál-

lítsa majd jövendő képremekeihez a fény-árny játékát, a clairobscurt, hanem hogy a gátak mögött a tengertől elvett föld és a gátfalak szárításához hajtsa a szivattyúkat (amíg a motor át nem vette a szolgálatot).

A holland paraszt fanatikusan ragaszkodik a földjéhez. Van egy gerderlandi mondás: „Az ember javítsa meg a földet, hogy a föld megjavítsa az embert.” A virágmezők, a tulipán-tengerek s a patyókált legelők bizony javítják az emberek lelkét is (a holland jólelkű, áldozatkész), de a zsebét is. A virághónapokban havonta 2500 vagon virághagymát exportálnak.

— Tudod, ki ültette el az első tulipánhagymát Hollandiában a XVI. században? Az illetőnek van magyar vonatkozása is. No, ki az?

— Ha megmondod...

— Carolus Clusius orvos és botanikus, aki Keletről hozta az első tulipánhagymát. Magyar vonatkozása pedig az, hogy ő írta le először — persze latin nyelven — a mi Dunántúlnk növényvilágát tudományos alaposággal. Ötszáz évvel ezelőtt.

IRGALMAS AMSTERDAM. Amsterdam, Észak Velencéje felé közeledünk. Hatvan szigetre épült és csatornák („Grachtok”) szelik át keresztül-kasul. Joost van Vondel, a nagy holland költő már a XVII. században „gyöngyszemnek” nevezte „Európa koronájában”. Nem tudom, ha ma belesodródna autójával unos-untalan a benzingözös forgalmi dugókba, gyöngyszemnek nevezné-e Amsterdamot? Igaz, a gyöngynek nincs szaga, és nem berreg... Viszont ami a „gyöngy” értékét illeti, az ma is megvan, sőt erősen gyarapodva — gondoljunk csak a csodálatos Rijksmuseumra (a sok Rembrandttal) és a nemrég megnyílt Van Gogh Museumra.

Hitler gondoskodott arról, hogy a régi Amsterdamból hiányozzék valami. Hiába keresné a Rembrandt ecsetjével megörökített zsidónegyedet színes vasárnapi vásáraival, sózott uborkát árusító bódéival és gyémántkőszőrűseivel. Hitlerék 60.000 zsidót hurcoltattak el és ötezer házat romboltattak le, „hogy fűteni lehessen faanyagukkal 1941 rettenetesen hideg telén”. Amsterdam, amelyet a zsidók valaha „második Jeruzsálemnek” neveztek, ma is hiányolja ezt a különleges színt a város palettájáról. A lakosság védte is az üldözötteket, ahogy tudta. Nem messze a „Dam”-tól van az a ház, amelyben Anna Frankot rejtegették, amíg fel nem fedték rejték helyét és el nem hurcolták a halálba. Ma múzeum.

A lakosság humanista lelkülete és a náci megszállás ellen tiltakozó dokkmunkás sztrájk elismeréseként tette hozzá Vilma királynő a város eddigi két díszítőjelzőjéhez, a „hősies”-hez és „rendíthetetlen”-hez harmadiknak az „irgalmas” díszítő jelzőt. Büszke lehet rá a sokat szenvedett Amsterdam.

De amit itt a Damon, a város szívében látunk, arra nem lehet büszke. Előttünk a királyi palota, hatalmas középületek, pár lépésre a felszabadulás emlékműve, csodálatos műalkotás: egy, a felfeszített Krisztusra emlékeztető szoboralak bilincseit töri szét két robusztus férfi, egy másik pedig győzelmi mámorral dobja karját az ég felé: ez lenyűgöző; de alattuk a betontérségen szakállas, gondozatlan, torzonborz hippik nyüzsögnek; a királyi palota kapujában is ódöng néhány. A hippinők az „eldologiasított” szerelem szabadságával csak töményítik a hippi-sokkot a jámbor nézőkben. Türelmesség, Hollandia a neved! Mert a hollandok nagy többségének nem tetszik ez a hippi-sziget a felszabadulás emlékműve alatt, — de egyrészt sok a külföldi köztük, másrészt meg ott a kötelező, szent tolerancia. Barátom, aki öt nyelven beszél, halkan megszólít egy amerikai Szemig-szakállt: nem tartják-e különösnek ezt a magatartást éppen ezen a helyen?!

— Eppen ezen a helyen? Eppen idevalók vagyunk, mert, uram, mit ábrázol ez a szobor? Ugye a felszabadulás a rábság bilincsei alól. De mi nemcsak a politikára értjük ezt, hanem minden bilincs, minden megkötöttség alól. Az erkölcs, a nyárspolgári szemlélet és az esztétika bilincsei alól is... Mí élvezzük, ha a régi rabvilág képviselői rémüldöznek... Ez a tisztulás jele — ez számunkra a szabadság mámorát jelenti...

— Erazmus népe bízik abban, hogy a hippi-hullám lassan letűnik a múltadóság örvényébe — legyint türelmessé hollandosult vezetőm mosolyogva. De aztán hirtelen elborul az arca:

— Vannak itt súlyosabb, elgondolkodtatóbb bajok is, mint a „hippizmus”. A televízió például tegnap este nyolc perces beszélgetést folytatott a holland homoszexuális csoportok vezetőjével abból az alkalomból, hogy a parlament megengedhetőnek mondja ki az egyneműek házasságát...

JÓISTEN A PADLÁSON. — Ha már a toleranciáról van szó — folytatta klaszszikus vezetőm —, hadd mondjam el, hogy ez a végtelen türelmesség tulajdonképpen egy véres, türelmetlenségtől hevített évszázados harcnak a gyümölcse.

— De csak dióhéjban, kérem.

— Hát persze! A megszálló spanyol Habsburgok kezdték: II. Fülöp a inkvizícióval, 30.000 protestáns vagy eretnekgyanús holland áldozat került máglyára. Orániai Vilmos, a nagy Orániai visszavágott a protestánsok üldözése miatt. Ki-robantotta a németalföldi forradalmat a Habsburgok ellen. Váltakozó hadiszerecsse. Erős protestáns reakció. Ebből az időből származik a protestáns ultrák mondanása: „Inkább a török, mint a pápista” (ti. a spanyol). 1548-ban az Orániai és hívei a református vallást tették államvallássá és megtiltották a katolikusoknak a misét is.

Dugókkal tarkítva csigalassan elkocogtunk az Oude Zijds Voorburgwal 40. házhoz. Most múzeum.

— Látod, így védekeztek a katolikusok az elnyomás ellen. Ebben az öreg házban lakott Johannes Hatmann, a gazdag német posztókereskedő, buzgó katolikus. Az alsó szinten luxuslakás terelte el a figyelmet a felső szintről, a padlásról, ahol — három ház padlását összekötve — a Szent Miklós templom működött. Itt tartották istentiszteletüket a katolikusok. Ez volt a „Jóisten a padláson”. A hagyomány szerető hollandok évenként ma is körmenetben emlékeznek, és emlékeztetnek a nehéz időkre...

A spanyolok elleni hősi harcnak végül is megvolt az eredménye: 1581-ben megszületett a mai Hollandia mint állam, amelynek függetlenségét Fülöp is kénytelen volt elismerni. Viszont Orániai Vilmost egy spanyol ügynök három évvel később meggyilkolta...

A hosszú vallási testvérharcnak a mérlege pedig: 1) a katolikusok száma majdnem egyenlő már a hajdani túlnyomó többségű reformátusokéval. 2) Állami és népi jellemvonásként kialakult a holland türelmesség, amely bizonyos vonatkozásokban már-már mindent eltűrresse idomul.

Ciceroném a Rijksmuseum és a Van Gogh Museum felé kacsingat, de én oda friss agyat szeretnék vinni, — majd máskor.

A HOLLAND TEHÉN. A legnagyobb élményem pedig Hollandiában ez: robogunk a remek autópályán Amsterdamból Utrecht felé, ez kb. 40 km, talán a legforgalmasabb út, és se jobbra, se balra nem látunk mást, mint végtelen legelőt néhány szélmalommal és fekete-fehér friz tehének ezreivel. De ugyanez a kép, ha például Rotterdam vagy Eindhoven felé hajtasz. Az úttól 30-40 méterre már a holland termékenység szimbóluma, a nagytőgyű tehén kérődzik. Helyesebben: dolgozik. Ő ugyanis tudja, hogy neki termelnie kell, mert holland fajta. Sokszor elnézem, amint fejét a fű fölé hajtva napszámba harapja a füvet, miközben tőgye csodálatosan telik. Szinte nevetséges, de el kell mondanom: estefelé, mikorra már a tejnórmát teljesítették, „üzemi megbeszélésre” verődnek össze az automatikus kuttak körül. Mondanom sem kell, hogy kora tavasztól késő őszig, sőt egyes csoportok télen is a szabad legelőn tanyáznak, mint a mi hortobágyi rideg-gulyáink. Naponta kétszer fejőgépes autók járnak körül a legelőket, és gyűjtik a tejet. Hollandia a világ első tej-, vaj- és sajtermelő országa. Az alkotó szorgalom megtestesülése ez az örökké termelő holland tehén. Meg is becsülik. Majdnem minden

prospektus-képen rajta van, és a nagy holland tájképfestők, mint Potter, Ruysdael, Van Ostade, Cuyt, Pynacker és társaik a képzőművészet örök albumába emelték a szorgalmas, jellegzetes „munkatársat”.

AZ ELEFÁNT. Komoly és derűs, sőt mulatós a németalföldi, ha az alkalom úgy kívánja. Gondoljunk csak Teniers meg a többi nagy genre-festő vidám képeire. És ma?

Ó igen, azóta jobban befelé fordult az időse, a fiatalság meg szabadabb, sőt szabadosabb, egészében pedig megmutatkozóbb lett a hollandi nép öniróniája. Ők maguk mesélik: mit írna a francia, a német és a holland például az elefántról.

A francia: „Az elefánt szerelmi élete.”

A német: „Bevezetés az elefánt szokásait tárgyaló értekezésbe.”

A holland: „Az elefánt hasznosítása.”

Mosolyognak rajta, tehát igaz. A holland ember takarékos, de nem „skót”: ami szükséges és humánus célokat szolgál, abban bőkezű. A legnagyobb vajtermelő letére vaját alig eszik, azt exportálja, mert neki drága. A margarin olcsóbb, ízletes és nem hizlal. Ha autója is van, azért kisebb utakra a biciklit, nemzeti járművét használja, elvégre néha a királynője is kerékpárra ül. A szakáll meg-takarítja a borotválkozást, — viszont a beteg gyerekek támogatására egyetlen szombat esti misén az országban 5 millió Guldent adtak össze a hívők.

A gyermek, az élet, a család különben is központi értéke a holland léleknek. Csupa szőke, bájos gyermek van nagy számban minden „mozaik kockán” Frielandtól Brabantig. Aztán mikor felnőnek a szőkeség néha vörhenyössé, vagy barnává változik.

A JÓ ISTEN A TEMPLOMBAN. Németalföld a modern templomépítéssel egyik bölcsőhelye Európában. Seholy annyi meghökkentően modern, művészi értékű szent-egyház nincs, mint itt — persze a nép számához arányítva.

És belül? Van-e nyoma a holland vallási krízisnek, a holland katekizmus körüli heves harcoknak, — amely remélhetőleg okos kompromisszummal végződik? A templomban nem látni nyomát. Telt templomok, sok fiatal (néha egy család megtölt egy padot), koncentrált figyelem és fegyelem. Magyar embernek kissé furcsa a két perselyezés egy misén, de tudni kell, hogy az egyik gyűjtés az egyházi alkalmazottak fizetésére szolgál — állami támogatás itt nincs —, a másikat a templom fenntartására és költségeire fordítják. Felemelő viszont, hogy majdnem az egész templom áldozik. Az Isten háza inkább a fiataloké, és ez melegítő élmény az öregek templomához szokott turistának. Azt persze nem tudni, hogy a példás külső koncentrációnak mennyiben felel meg a belső áhítat.

VÉRRÉ VÁLT DEMOKRÁCIA. Templom és városháza: a holland városok leg-főbb díszei. Seholy olyan szép, stílusos városházákat nem láthatni, mint Németalföldön — Belgiumot is beleértve — meg a Hansa-városokban. Az aránylag kis holland városoknak, például Middelburgnak, Leydennek, a csodás, kis Goudának műremek városháza van. Mit mutat ez? Azt, hogy a polgárság erős, öntudatos, ő maga építette ki a demokráciát. Maga a nép tette nagygyá, Európa legsűrűbben lakott országává ezt a kis országot.

Egy kicsit mi, magyarok is, hálával tartozunk neki. Gondoljunk csak de Ruyter admirálisra, a protestáns magyar gályarabok kiszabadítójára, és a magyar gyermekek nagyszabású anyagi megsegítésére az első világháború után. Ezt a népet a szorgalom mellett a hűség jellemzi: hűség a gyermekhez, a virághagymához, a halászhálóhoz, a tehénhez, hűség a humanista hagyományokhoz, vallásához, a törvényhez és a haladáshoz. Vadhajtásokat nyilván most is lesz ereje lenyesni magáról.